

Postępowanie dyscyplinarne w Najwyższej Izbie Kontroli

Przebieg rozprawy odwoławczej

Instytucja rozprawy odwoławczej w postępowaniu dyscyplinarnym NIK nie była dotąd przedmiotem odrębnego opracowania. Przebieg rozprawy odwoławczej w tym postępowaniu nie został wyczerpująco unormowany w ustawie o NIK. Ustawodawca zastosował technikę legislacyjną polegającą na odesłaniu do odpowiedniego stosowania przepisów k.p.k. W artykule zostały omówione fazy rozprawy odwoławczej: czynności wstępne, przewód dyscyplinarny, głosy stron. Przedstawiono również regulacje odnoszące się do przerwy i odroczenia rozprawy odwoławczej, które – ze względu na zasadę bezpośredniości – mają zastosowanie w postępowaniu dyscyplinarnym w NIK. Autor posiłkuje się bogatym orzecznictwem sądów karnych i literaturą prawniczą z zakresu postępowania karnego.

RAFAŁ PADRAK

Wprowadzenie

W rozdziale 4a ustawy z 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli¹ pt. „Odpowiedzialność dyscyplinarna mianowanych kontrolerów” postępowanie odwoławcze zostało uregulowane w sposób bardzo ogólny. W odniesieniu do sposobu i trybu jego prowadzenia z art. 97n ust. 1 ustawy o NIK wynika, że zespół orzekający Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej² wydaje orzeczenia po przeprowadzeniu rozprawy. Ustawa o NIK

nie zawiera przepisów, które normowałyby przebieg rozprawy odwoławczej, lecz odsyła do odpowiedniego stosowania innych przepisów. W postępowaniu przed OKD stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu przed Komisją Dyscyplinarną, orzekającą w pierwszej instancji (art. 97n ust. 3 ustawy o NIK). Wobec tego, że postępowanie dyscyplinarne w NIK nie zostało w sposób kompleksowy uregulowane, przepis art. 97p ustawy o NIK odsyła do odpowiedniego stosowania w toku postępowania dyscyplinarnego przepisów Kodeksu postępowania karnego (k.p.k.)

¹ Dz. U. z 2015 r. poz. 1096; zwana dalej „ustawą o NIK”.

² Dalej: „zespół orzekający” lub „OKD”.

w zakresie nieuregulowanym w ustawie o NIK. Biorąc pod uwagę, że postępowanie odwoławcze w postępowaniu dyscyplinarnym w NIK jest odpowiednikiem postępowania przed sądem odwoławczym w sprawach karnych, odpowiednie zastosowanie będą miały przepisy działu IX k.p.k. zatytułowanego „Postępowanie odwoławcze”, w szczególności rozdziału 49 pt. „Apelacja”. W postępowaniu odwoławczym prowadzonym w ramach postępowania dyscyplinarnego w NIK należy również odpowiednio stosować przepisy k.p.k. dotyczące postępowania przed sądem pierwszej instancji – w sprawach nieuregulowanych w rozdziale 49 k.p.k. oraz ustawie o NIK, stosownie do art. 458 k.p.k. w zw. z art. 97p ustawy o NIK.

Skomplikowany sposób regulacji postępowania odwoławczego w postępowaniu dyscyplinarnym w NIK sprawia, że celowe jest omówienie przebiegu rozprawy odwoławczej. Rozprawa odwoławcza to posiedzenie OKD, które odbywa się z udziałem stron postępowania, jawne dla osób wchodzących w skład Kolegium NIK oraz dla mianowanych kontrolerów, w toku którego podejmowane są czynności procesowe związane z rozpoznaniem odwołania od orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej. Rozprawa odwoławcza jest istotnym elementem realizacji zasady dwuinstancyjności postępowania

dyscyplinarnego, gdyż w jej toku odbywa się kontrola orzeczeń wydanych w pierwszej instancji. Rozprawa odwoławcza służy również realizacji zasady prawdy materialnej, jako że w wyniku jej przeprowadzenia istnieje możliwość oceny, czy ustalenia faktyczne poczynione przez Komisję Dyscyplinarną są zgodne z prawdą³.

Poniżej zostaną omówione fazy rozprawy odwoławczej: czynności wstępne, przewód dyscyplinarny, głosy końcowe. Na zakończenie zostaną zasygnalizowane regulacje odnoszące się do przerwy i odroczenia rozprawy odwoławczej.

Czynności wstępne

Merytoryczne rozpatrzenie odwołania jest poprzedzone wstępnym etapem rozprawy odwoławczej, w którym, stosownie do art. 381 § 1 k.p.k.⁴, po wywołaniu sprawy przewodniczący zespołu orzekającego⁵ sprawdza, czy wszyscy wezwani stawili się oraz czy nie ma przeszkód do rozpoznania sprawy. W trakcie czynności wstępnych następuje formalna kontrola dopuszczalności merytorycznego rozpoznania sprawy, w wyniku której zapada decyzja co do możliwości kontynuowania rozprawy. Etap ten wyznacza granice czasowe składania niektórych wniosków przez strony. Zgodnie z art. 41 § 2 k.p.k., wniosek o wyłączenie członka zespołu orzekającego powinien być zgłoszony do rozpoczęcia przewodu dyscyplinarnego,

³ Por. D. Świecki: *Rozprawa apelacyjna w polskim procesie karnym*, Zakamycze 2006, s. 41.

⁴ Dla uproszczenia, w niniejszym artykule będą przywoływane wyłącznie przepisy k.p.k., bez wskazywania, że są one stosowane odpowiednio w postępowaniu odwoławczym postępowania dyscyplinarnego w NIK na podstawie art. 97p w zw. z art. 97n ust. 3 ustawy o NIK. Przy cytowaniu przepisów k.p.k. zamieszczonych w dziale VIII „Postępowanie przed sądem pierwszej instancji” pominięto także odwołanie do art. 458 k.p.k.

⁵ Dalej: „przewodniczący”.

gdyż po tym terminie pozostawia się go bez rozpoznania, chyba że przyczyna wyłączenia powstała lub stała się stronie wiadoma dopiero po rozpoczęciu przewodu. Również wnioszek o odroczenie rozprawy z powodu niezachowania siedmiodniowego terminu między doręczeniem zawiadomienia a terminem rozprawy odwoławczej w stosunku do obwinionego lub jego obrońcy powinien być zgłoszony przed otwarciem przewodu dyscyplinarnego (art. 353 § 1 i 2 k.p.k.) i powinien spowodować odroczenie rozprawy⁶.

Rozpoczęcie rozprawy odwoławczej następuje z chwilą wywołania sprawy. Czynności tej powinien dokonać protokolant, który na zarządzenie przewodniczącego głośno oznajmi w sali rozpraw i przed nią, że będzie rozpoznana określona sprawa. Następnie przewodniczący sprawdza, czy zostały spełnione warunki do merytorycznego rozpoznania odwołania na rozprawie, w toku przewodu dyscyplinarnego, to jest:

1. Prawidłowe ustalenie osób, które powinny lub mogą brać udział w rozprawie odwoławczej.

Stosownie do art. 350 § 2 pkt 2 k.p.k., obowiązek ten ciąży na przewodniczącym, który wydaje pisemne zarządzenie o wyznaczeniu rozprawy. Wskazuje w nim między innymi strony i inne osoby, które należy wezwać na rozprawę lub zawiadomić o jej terminie. Stronami w postępowaniu

dyscyplinarnym są rzecznik dyscyplinarny (art. 97h ust. 1 ustawy o NIK) i obwiniony (art. 97h ust. 2 ustawy o NIK). Stroną, działającą obok rzecznika dyscyplinarnego, może być również oskarżyciel posiłkowy, to jest pokrzywdzony, który do czasu rozpoczęcia przewodu dyscyplinarnego na rozprawie przed Komisją Dyscyplinarną złożył oświadczenie, że będzie działał w charakterze oskarżyciela posiłkowego (art. 53 i art. 54 § 1 k.p.k.).

Innymi osobami, które mogą być wzywane (dotyczy sytuacji, gdy udział w rozprawie osoby powiadamianej jest obowiązkowy) lub zawiadamiane (gdy osoba powiadamiana o terminie rozprawy nie ma obowiązku stawienia się) o rozprawie odwoławczej są w szczególności obrońcy, pełnomocnicy ustanowieni przez oskarżyciela posiłkowego, a także świadkowie i biegli, jeżeli zachodzi konieczność prowadzenia postępowania dowodowego w toku przewodu dyscyplinarnego i ich przesłuchania przed OKD.

2. Należyte powiadomienie osób uprawnionych.

Obowiązek należytego zawiadamiania o terminie rozprawy odwoławczej osób uprawnionych wynika z art. 450 § 3 k.p.k., stosownie do którego jedynie niestawienie należycie zawiadomionych o terminie rozprawy stron, obrońców lub pełnomocników nie tamuje rozpoznania sprawy, chyba że ich udział jest obowiązkowy.

⁶ Por. wyrok SN z 14.02.2001 r., sygn. akt V KKN 395/98, LEX nr 52027. Późniejsze zgłoszenie takiego wniosku jest dopuszczalne, jednak nie obliuguje OKD do odroczenia rozprawy (odroczenie rozprawy może nastąpić ze względu na przyczyny opóźnienia i możliwości obwinionego oraz jego obrońcy przygotowania się do rozprawy) – por. postanowienie SN z 3.10.2007 r., sygn. akt SDI 21/07, LEX nr 568820. Zdaniem SN, obraza art. 353 § 2 k.p.k. należy do rzędu tych uchybień procesowych, które prowadzą nieuchronnie do uchylenia orzeczenia o ukaraniu

Stosownie do art. 353 § 1 k.p.k., pomiędzy doręczeniem zawiadomienia a terminem rozprawy odwoławczej powinno upłynąć co najmniej 7 dni. Jeśli ten warunek jest spełniony, należyte zawiadomienie ma miejsce wówczas, gdy były przestrzegane zasady doręczeń procesowych, uregulowane w rozdziale 15 k.p.k. W postępowaniu dyscyplinarnym w NIK, w tym w postępowaniu odwoławczym, mają zastosowanie przepisy regulujące doręczenia: bezpośrednie (art. 132 § 1, § 2 zdanie pierwsze i § 3 oraz art. 134 § 3 k.p.k.), pośrednie (art. 133 § 3, art. 134 § 1 i § 2 k.p.k.) i zastępcze (art. 132 § 2 zdanie drugie, art. 133 § 1 i § 2 k.p.k.)⁷. Za należyte powiadomienie uznaje się również doręczenie wezwania lub zawiadomienia, którego przyjęcia adresat odmówił lub nie mógł pokwitować odbioru (art. 136 § 1 i § 2 k.p.k.). W wypadkach niecierpiących zwłoki można, zgodnie z art. 137 k.p.k., wezwać lub zawiadomić osoby telefonicznie albo w inny sposób stosownie do okoliczności, pozostawiając w aktach odpis nadanego komunikatu. Przepis ten może mieć zastosowanie na przykład gdy zajdzie konieczność pilnego rozpoznania sprawy z uwagi na zbliżający się termin przedawnienia karalności czynu⁸.

Nienależyte zawiadomienie o terminie rozprawy występuje wówczas, gdy nie doszło do prawidłowego stosowania wymienionych przepisów o doręczeniach

procesowych. Tak samo należy ocenić sytuację, w której w zawiadomieniu lub wezwaniu wskazano błędny termin rozprawy⁹. Wyjątkowo doręczenie uważa się za skutecznie dokonane w razie niezachowania wskazanych wyżej wymogów doręczeń procesowych, jeżeli osoba, do której wezwanie lub zawiadomienie było adresowane oświadczy, że pismo to otrzymała (art. 142 k.p.k.).

Brak prawidłowego powiadomienia strony, obrońcy lub pełnomocnika o rozprawie odwoławczej powoduje, że – zgodnie z art. 117 § 2 k.p.k. – nie można przeprowadzić czynności procesowej. Rozprawa odwoławcza musi zostać odroczone. Zaniechanie zawiadomienia obrońcy o terminie rozprawy, do udziału w której był on uprawniony, stanowi obrazę art. 117 § 1 k.p.k.¹⁰. Należy dodać, że ustawodawca zrównuje, pod względem skutków, wady doręczeń z brakiem dowodu doręczenia powiadomienia o terminie rozprawy. Z art. 117 § 1 k.p.k. wynika bowiem, że czynności nie przeprowadza się, jeżeli osoba uprawniona nie stawiała się, a brakuje dowodu, że została o niej powiadomiona.

3. Stawiennictwo na rozprawę osób powiadomionych.

Niestawiennictwo osób powiadomionych o rozprawie odwoławczej może być przeszkodą do rozpoznania odwołania. Dlatego też sprawdzenie stawiennictwa ma na celu ustalenie, czy osoby uprawnione

⁷ Por. T. Grzegorzczak, J. Tylman: *Polskie postępowanie karne*, wyd. 4, Warszawa 2004, s. 416.

⁸ Por. D. Świecki, *op.cit.*, s. 66.

⁹ Por. wyrok SN z 19.11.2004 r., sygn. akt III KK 181/04, LEX nr 141346.

¹⁰ Dotyczy to także sytuacji, gdy obwiniony ma ustanowionego więcej niż jednego obrońcę z wyboru, a obrońcy nie substytuują się wzajemnie – por. wyrok SN z 9.07.1998 r., sygn. akt V KKN 207/97, LEX nr 33801.

stawiły się na rozprawę, a w razie ich nieobecności, czy zostały o jej terminie prawidłowo powiadomione. Czynności tej dokonuje przewodniczący w ramach obowiązku kierowania rozprawą i czuwania nad jej prawidłowym przebiegiem (art. 366 § 1 zdanie pierwsze k.p.k.). Stawiennictwo stron i ich przedstawiciele procesowych na rozprawie odwoławczej może mieć charakter obligatoryjny albo fakultatywny.

Należyte zawiadomienie o terminie nie umożliwia prowadzenia rozprawy odwoławczej, jeżeli nie stawiły się na nią osoby, których udział w rozprawie jest obowiązkowy. Stosownie do art. 97h ust. 1 w zw. z art. 97n ust. 3 ustawy o NIK, jedynie obecność rzecznika dyscyplinarnego na rozprawie odwoławczej jest obowiązkowa. Jednak zgodnie z art. 450 § 1 k.p.k., udział w rozprawie odwoławczej obrońcy jest obowiązkowy w wypadkach określonych w art. 79-80 k.p.k., to jest wówczas, gdy obwiniony musi mieć obrońcę. W postępowaniu dyscyplinarnym w NIK obowiązkowa obrona na rozprawie odwoławczej wystąpi, gdy:

a) zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy zdolność rozpoznania znaczenia czynu przez obwinionego lub kierowania przez niego swoim postępowaniem nie była w czasie popełnienia tego czynu

wyłączona lub w znacznym stopniu ograniczona (art. 79 § 1 pkt 3 k.p.k.);

b) zespół orzekający uzna, że jest to niezbędne ze względu na okoliczności utrudniające obronę (art. 79 § 2 i § 3 k.p.k.)¹¹.

Ponadto zgodnie z art. 450 § 2 k.p.k., przewodniczący lub zespół orzekający może uznać za konieczny udział w rozprawie innych stron i ich pełnomocników oraz obrońcy w innych wypadkach i wówczas stawiennictwo tych osób na rozprawie odwoławczej jest obowiązkowe. Sytuacja taka może mieć miejsce, na przykład, gdy z treści odwołania wynika potrzeba odebrania od obwinionego dodatkowego wyjaśnienia lub oświadczenia w trybie art. 453 § 2 k.p.k. albo też gdy w związku z przeprowadzeniem dowodu na rozprawie OKD dostrzega taką konieczność¹². W stosunku do obwinionego uznanie stawiennictwa za konieczne należy oceniać z punktu widzenia zasady prawdy materialnej, gdy jego obecność może przyczynić się do dokonania prawidłowych ustaleń faktycznych, na przykład przez złożenie dodatkowych wyjaśnień czy ustosunkowanie się do dowodów przeprowadzonych na rozprawie odwoławczej¹³.

W pozostałych przypadkach stawiennictwo stron i ich przedstawiciele procesowych na rozprawie odwoławczej ma

¹¹ Inne okoliczności wymienione w art. 79 k.p.k., uzasadniające obowiązkowy udział obrońcy w postępowaniu karnym, nie mogą mieć zastosowania w postępowaniu dyscyplinarnym w NIK (niepełnoletniość oskarżonego) albo mogą być rozpatrywane, jak się wydaje, teoretycznie (np. uzasadniona wątpliwość, czy stan zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny). Przepis art. 80 k.p.k. (według którego oskarżony musi mieć obrońcę w postępowaniu przed sądem okręgowym, jeżeli zarzucono mu zbrodnię), nie znajduje zastosowania w postępowaniu dyscyplinarnym.

¹² Por. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 1999, wyd. 2, Warszawa 2004, s. 689-690.

¹³ Por. M. J. Urbaniak: *Rozpoznanie sprawy pod nieobecność oskarżonego w polskim procesie karnym*, Poznań 2003, s. 173 i n.

charakter fakultatywny. Według art. 97h ust. 2 w zw. z art. 97n ust. 3 ustawy o NIK, nieusprawiedliwiona nieobecność obwinionego na rozprawie oraz niestawiennictwo obrońcy nie wstrzymuje rozpoznania sprawy. Biorąc pod uwagę treść art. 450 § 3 k.p.k., warunkiem uznania nieobecności obwinionego lub jego obrońcy za nieusprawiedliwioną i dalsze prowadzenie rozprawy jest uprzednie stwierdzenie przez przewodniczącego, że zostali oni należycie zawiadomieni o terminie rozprawy, a także, zgodnie z art. 117 § 2 k.p.k., ustalenie, że nie zachodzi uzasadnione przypuszczenie, iż niestawiennictwo wynikało z powodu przeszkód żywiołowych lub innych wyjątkowych przyczyn.

Z art. 97h ust. 2 w zw. z art. 97n ust. 3 ustawy o NIK wynika *a contrario*, że usprawiedliwiona nieobecność obwinionego jest przeszkodą do przeprowadzenia przewodu dyscyplinarnego. Przemawia za tym również treść art. 117 § 2 k.p.k., który stosowany odpowiednio w postępowaniu dyscyplinarnym oznacza, że należyte usprawiedliwienie niestawiennictwa osoby zawiadomionej o terminie rozprawy odwoławczej wraz z wniesieniem wniosku o odroczenie rozprawy jest wiążące dla zespołu orzekającego. W przypadku choroby, jak stanowi art. 117 § 2a k.p.k., należyte usprawiedliwienie niestawiennictwa wymaga przedstawienia zaświadczenia potwierdzającego niemożność stawienia

się na wezwanie lub zawiadomienie organu prowadzącego postępowanie, wystawionego przez lekarza sądowego. Wydaje się, że odpowiednie stosowanie przepisów k.p.k. w postępowaniu dyscyplinarnym w NIK pozwala uznać za wystarczające udokumentowanie choroby zaświadczeniem wystawionym przez lekarza z zakładowej przychodni lekarskiej NIK¹⁴.

Należy zauważyć, że kierowanie się wyłącznie wynikami wykładni językowej przy interpretacji przepisów art. 97h ust. 2 w zw. z art. 97n ust. 3 ustawy o NIK byłoby sprzeczne z zasadą prawa do obrony (art. 6 k.p.k.). Prawo obwinionego do obrony powoduje, że nawet nieusprawiedliwione niestawiennictwo obrońcy obwinionego, którego udział w rozprawie nie jest obowiązkowy, może być przeszkodą w prowadzeniu rozprawy odwoławczej. Obwiniony powinien wypowiedzieć się, czy rozprawa może być prowadzona pod nieobecność obrońcy, czy też chce, by obrońca w niej uczestniczył. Wniosek obwinionego o odroczenie rozprawy z tego powodu powinien być przez OKD uwzględniony¹⁵. Jeśli jednak obwiniony nie domaga się odroczenia rozprawy, może być ona kontynuowana pod nieobecność obrońcy (gdy obrona jest fakultatywna). Można bowiem przyjąć, że skoro obwiniony ma prawo w ogóle zrezygnować z tak zwanej obrony formalnej (tj. posiadania obrońcy), to – *a maiori ad minus* – ma prawo

¹⁴ Z orzecznictwa SN wynika, że złożenie wniosku o odroczenie rozprawy przez obwinionego, który należyte usprawiedliwił nieobecność na rozprawie z powodu choroby, nie jest konieczne. Już samo nadesłanie przez obwinionego zaświadczenia lekarskiego przed terminem rozprawy powinno być odczytywane jako wola usprawiedliwienia niestawiennictwa na tej rozprawie, a w konsekwencji jako prośba o jej odroczenie (por. wyrok SN z 14.02.2001 r., sygn. akt V KKN 395/98, LEX nr 52027).

¹⁵ Por. wyrok SN z 18.06.2003 r., sygn. akt II KK 223/02, LEX 83971.

zrezygnować z udziału obrońcy w określonych fragmentach rozprawy lub w poszczególnych jej terminach¹⁶.

Poza wskazanymi wyżej przypadkami, niestawiennictwo należycie zawiadomionych o terminie rozprawy odwoławczej stron, obrońców oraz pełnomocników nie tamuje rozpoznania sprawy. Warto jednak wspomnieć o regulacji zawartej w art. 97h ust. 1 ustawy o NIK. Przepis ten stanowi, że nie wstrzymuje rozpoznania sprawy nieobecność obwinionego na rozprawie, jeżeli obwiniony nie stawiał się na rozprawie co najmniej trzykrotnie, a z jego zachowania wynika, że celowo uchyla się od udziału w rozprawie, dążąc do przedawnienia orzekania w danej sprawie. W takiej sytuacji przewodniczący wyznacza obwinionemu obrońcę spośród mianowanych kontrolerów. Na przeszkodzie stosowania przywołanego unormowania może stanąć zasada prawa do obrony. OKD powinna wykazać, że przedstawione przez obwinionego usprawiedliwienie¹⁷ nie jest wiarygodne. W tym celu należy udowodnić, że obwiniony celowo uchyla się od udziału w rozprawie, przy czym zespół orzekający może ocenić zachowanie obwinionego na podstawie przedłożonych przez niego dokumentów i dotychczasowej jego postawy w postępowaniu dyscyplinarnym. Przyjmując nawet, że można tę okoliczność wykazać bez narażenia się na zarzut rażącego naruszenia prawa do obrony, i tak konieczne będzie odroczenie rozprawy w celu umożliwienia

wyznaczonemu obrońcy obwinionego zapoznania się ze sprawą.

Przewód dyscyplinarny

Brak przeszkód do rozpoznania sprawy, stwierdzony w wyniku przeprowadzenia czynności wstępnych, umożliwia przeprowadzenie przewodu dyscyplinarnego. Przewód dyscyplinarny na rozprawie odwoławczej to główna część rozprawy odwoławczej, podczas której przedstawiony zostaje przez przewodniczącego przebieg dotychczasowego postępowania, a także istnieje możliwość wypowiedzania się stron w formie wyjaśnień, oświadczeń i wniosków, jak również przeprowadzenia postępowania dowodowego.

Ustne sprawozdanie z przebiegu dotychczasowego postępowania

Z art. 453 § 1 k.p.k. wynika, że przewód dyscyplinarny przed OKD rozpoczyna ustne sprawozdanie, w którym przewodniczący przedstawia przebieg i wyniki dotychczasowego postępowania. Ustne sprawozdanie przewodniczącego jest obligatoryjne i nie ma możliwości zaniechania przeprowadzenia tej czynności, nawet za zgodą czy na wniosek stron procesowych¹⁸. Sprawozdanie powinno być ujęte w skrótovej formie, należy przede wszystkim przedstawić te zagadnienia faktyczne i prawne, które zostały podniesione w odwołaniu lub wymagają rozstrzygnięcia z urzędu. Nie ma bowiem z reguły potrzeby szczegółowego przedstawiania przebiegu

¹⁶ Por. postanowienie SN z 16.03.2001 r., sygn. akt V KKN 24/99, LEX nr 51667.

¹⁷ Jeśli nieobecność obwinionego jest nieusprawiedliwiona, rozprawa może być prowadzona.

¹⁸ Por. wyrok SN z 6.11.2009 r., sygn. akt V KK 115/09, LEX nr 553889.

postępowania, skoro strony w nim uczestniczyły i znają akta sprawy.

Ze względu na porządek rozprawy, nad którym ma czuwać przewodniczący, oraz celowość wyraźnego zasygnalizowania, że zakończyła się część wstępna rozprawy odwoławczej i zespół orzekający przystępuje do merytorycznego rozpoznania odwołania, przewodniczący powinien zarządzić otwarcie przewodu dyscyplinarnego, stwierdzając: „otwieram przewód dyscyplinarny”¹⁹.

Następnie przewodniczący przedstawia:

- Treść zaskarżonego orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej. W odwołaniu każdy skarżący powinien wskazać zaskarżone rozstrzygnięcie lub ustalenie, stosownie do art. 427 § 1 k.p.k. Zgodnie z art. 425 § 2 k.p.k., orzeczenie może być zaskarżone w całości lub w części²⁰. W wypadku więc częściowego zaskarżenia orzeczenia sprawozdanie powinno ograniczyć się tylko do treści orzeczenia w zaskarżonej części, chyba że przewodniczący dostrzeże konieczność zasygnalizowania kwestii wyjścia poza granice odwołania (art. 433 § 1 *in fine* k.p.k.²¹). Sprawozdanie w tym fragmencie przewodu dyscyplinarnego powinno koncentrować się na części dyspozytywnej orzeczenia, ponieważ przedmiotem zaskarżenia jest rozstrzygnięcie Komisji Dyscyplinarnej, które jest zamieszczane w sentencji orzeczenia.

- Zarzuty i wnioski odwoławcze, to jest składniki odwołania. Z art. 427 § 1 i 2 k.p.k. wynika, że wnioski odwoławcze powinny się znaleźć w każdym odwołaniu. Obwiniony nie jest zobowiązany do formułowania zarzutów odwoławczych, powinien jednak wskazać, czego się domaga. Jeżeli natomiast środek odwoławczy pochodzi od podmiotu kwalifikowanego, to jest rzecznika dyscyplinarnego, obrońcy lub pełnomocnika, powinien ponadto zawierać wskazanie zarzutów stawianych rozstrzygnięciu oraz uzasadnienie. Zatem przedmiotem sprawozdania będą zawsze wnioski odwoławcze, a zarzuty odwoławcze (i uzasadnienie odwołania) wówczas, gdy obwiniony je sformułował albo odwołanie pochodzi od podmiotu kwalifikowanego. Gdy odwołanie wniósł rzecznik dyscyplinarny, przewodniczący powinien w sprawozdaniu wskazać także, jaki jest kierunek odwołania (na korzyść, czy na niekorzyść obwinionego – art. 425 § 4 k.p.k.). Jest to bowiem istotne z punktu widzenia zakazu *reformationis in peius* w postępowaniu odwoławczym (art. 97n ust. 2 ustawy o NIK)²².
- Kwestie wymagające rozstrzygnięcia z urzędu. Mogą one dotyczyć zarówno przebiegu dotychczasowego postępowania, jak i jego wyniku. Określenie, że kwestie wymagają rozstrzygnięcia „z urzędu” oznacza, iż nie zostały one

¹⁹ Por. S. Kalinowski: *Rozprawa główna w polskim procesie karnym*, Warszawa 1975, s. 109.

²⁰ Przedmiotem zaskarżenia może być również brak rozstrzygnięcia albo samo uzasadnienie orzeczenia. W takim wypadku sprawozdanie powinno obejmować treść zaskarżonego uzasadnienia.

²¹ To jest w wypadkach wskazanych w art. 435, art. 439 § 1, art. 440 i art. 455 k.p.k.

²² Por. D. Świecki, *op.cit.*, s. 84.

podniesione przez strony w odwołaniu i mają istotne znaczenie. Należy przyjąć, że chodzi tu o okoliczności faktyczne lub prawne, których rozstrzygnięcie rzutuje na interesy procesowe stron i w związku z tym stronom należy umożliwić ustosunkowanie się do nich²³. Wskazanie kwestii wymagającej rozstrzygnięcia z urzędu może mieć znaczenie dla dalszego toku rozprawy odwoławczej, gdyż może spowodować ograniczenie rozpoznania odwołania tylko do podniesionego zagadnienia (art. 436 k.p.k.) lub doprowadzić do rozszerzenia zakresu przewodu sądowego przez przeprowadzenie dowodu (art. 437 § 2 k.p.k. w zw. z art. 452 § 2 k.p.k.). Rozstrzygnięcie kwestii podniesionej z urzędu może nastąpić w ramach odwoławczego przewodu dyscyplinarnego (np. przeprowadzenie dowodu), jak i dopiero podczas orzekania (istnienie bezwzględnej przyczyny odwoławczej z art. 439 § 1 k.p.k.).

Przepis art. 453 § 1 k.p.k. przewiduje także możliwość odczytania z akt sprawy poszczególnych ich części. Ten element sprawozdania wystąpi tylko „w miarę potrzeby”. Decyduje o tym przewodniczący, który może uczynić to z własnej inicjatywy, jak i na wniosek stron złożony w trybie art. 453 § 2 k.p.k. Przykładowo taka potrzeba może zaistnieć w zakresie ustaleń faktycznych, gdy wystąpią rozbieżności między tym, co zostało ustalone przez Komisję Dyscyplinarną, a tym,

co wynika z treści znajdującego się w aktach dokumentu. W takim wypadku może zachodzić konieczność odczytania stosownego fragmentu z akt sprawy celem uwypuklenia tej kwestii w sprawozdaniu. Fakt odczytania poszczególnych części akt sprawy powinien być odnotowany w protokóle rozprawy odwoławczej przez dokładne zaznaczenie, jaki dokument i w jakim zakresie został odczytany. Należałoby także zapisać, że kwestia ta została podniesiona przez przewodniczącego z urzędu lub wynikała ze złożonego przez stronę wniosku (art. 148 § 1 pkt 2 i 4 k.p.k.). Natomiast treści sprawozdania nie zamieszcza się w protokóle rozprawy odwoławczej²⁴.

Wyjaśnienia, oświadczenia i wnioski stron

Artykuł 453 § 2 k.p.k. stanowi, że strony mogą składać wyjaśnienia, oświadczenia i wnioski ustnie lub na piśmie; złożone na piśmie podlegają odczytaniu, przy czym przepis art. 394 stosuje się. Powyższe oznacza, że w postępowaniu dyscyplinarnym w NIK strony mają prawo (a nie obowiązek) składania wyjaśnień, oświadczeń lub wniosków na rozprawie odwoławczej. Biorąc pod uwagę, że złożenie tych wyjaśnień ma charakter fakultatywny, to obwiniony, który został wezwany do ich złożenia przez zespół orzekający lub na wniosek strony, powinien być – stosownie do art. 16 § 2 k.p.k. – „w miarę potrzeby” pouczony, że nie ma obowiązku ich składania.

²³ Por. J. Grajewski, L.K. Paprzycki, M. Płachta: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2003, t. II, s. 127.

²⁴ Por. T. Grzegorzczak, J. Tylman, op.cit., s. 821.

Użyte w art. 453 § 2 k.p.k. określenie „wyjaśnienia” odnosi się do stron postępowania, a więc uprawniony do ich złożenia jest nie tylko obwiniony. Wydaje się zatem, że ustawodawca użył tego określenia nie w znaczeniu środka dowodowego pochodzącego od obwinionego, lecz w znaczeniu potocznym jako „uwagi wyjaśniające rzecz niezrozumiałą, usprawiedliwienie, umotywowanie czegoś”²⁵. W tym znaczeniu „wyjaśnienia stron” na zasadzie dowodu swobodnego²⁶ mogą dotyczyć okoliczności wymienionych w art. 453 § 1 k.p.k., a więc przykładowo zarzutów lub wniosków odwoławczych czy kwestii wymagających rozstrzygnięcia z urzędu²⁷. Jeżeli natomiast obwiniony chciałby składać wyjaśnienia jako środek dowodowy („dowód ścisły”), to należy to oświadczenie potraktować jak wniosek dowodowy, który OKD powinna rozpoznać, mając na uwadze przesłanki odmowy dopuszczenia dowodu określone w art. 170 § 1 k.p.k. oraz warunki prowadzenia postępowania dowodowego na rozprawie odwoławczej określone w art. 437 § 2 oraz 452 § 2 k.p.k.²⁸

Oświadczenia, o których mowa w art. 453 § 2 k.p.k., to wypowiedzi składane ustnie lub na piśmie w kwestiach związanych z rozpoznawaniem odwołaniem. Mogą to

być oświadczenia wiedzy, na przykład w postaci tez wniosków dowodowych, lub oświadczenia woli wywołujące określone skutki procesowe, na przykład cofnięcie apelacji, jak też oświadczenia wyrażające stanowisko stron w jakiejś kwestii. Przykładowo obwiniony może złożyć oświadczenie dotyczące swego krytycznego stosunku do popełnionego czynu, wyrazić żal i skruchę czy przeprosić pokrzywdzonego²⁹.

W trybie art. 453 § 2 k.p.k. mogą być składane nie tylko pisemne oświadczenia sporządzone przez strony, ale również pisemne oświadczenia pochodzące od innych osób, którymi strona dysponuje i które chce przedstawić OKD. Opinia opracowana na zlecenie uczestnika postępowania, przedstawiona przez niego zespołowi orzekającemu, stanowi jego oświadczenie zawierające informację o dowodzie złożoną na podstawie art. 453 § 2 k.p.k., podlegające ujawnieniu w trybie przewidzianym przez ten przepis. Należy jednak zauważyć, że opinia prywatna, czyli pisemne opracowanie zlecone przez uczestnika postępowania, a nie przez uprawniony organ procesowy, nie jest opinią w rozumieniu art. 193 k.p.k. w zw. z art. 200 § 1 k.p.k. i nie może stanowić dowodu w sprawie³⁰.

²⁵ Zob. <www.sjp.pwn.pl>.

²⁶ Por. R. Kmiecik: *Dowód ścisły w procesie karnym*, Lublin 1983, s. 46.

²⁷ Por. D. Świecki, op.cit., s. 91 i cyt. tam literatura.

²⁸ Por. wyrok SN z 12.04.2007 r., sygn. akt II KK 265/06, LEX nr 282275, według którego wyjaśnienia oskarżonego, o których mowa w art. 453 § 2 k.p.k., nie są środkiem dowodowym, lecz tylko dodatkowym uzupełnieniem argumentacji podniesionej w apelacji pochodzącej od strony. Jednak w postanowieniu SN z 15.10.2003 r., sygn. akt III KK 271/02, LEX nr 82138, w którym SN uznał, że wyjaśnienia oskarżonego, złożone na piśmie przy wykorzystaniu uprawnienia przyznanego przez przepis art. 453 § 2 k.p.k., stanowią samodzielny środek dowodowy.

²⁹ Por. D. Świecki, op.cit., s. 92.

³⁰ Por. postanowienie SN z 4.01.2005 r., sygn. akt V KK 388/04, LEX nr 141204.

Artykuł 453 § 2 k.p.k. uprawnia strony do składania także wniosków, nie wprowadzając ograniczeń co do ich treści. W znaczeniu prawa procesowego wnioski strony będzie czynnością procesową mającą postać oświadczenia woli o charakterze postulującym³¹. Złożenie przez stronę wniosku wymaga rozpoznania na rozprawie odwoławczej i odpowiedniej decyzji właściwego organu procesowego, to jest przewodniczącego albo zespołu orzekającego. Stosownie do art. 367 k.p.k., przewodniczący powinien umożliwić stronom wypowiedzenie się w tej kwestii. Po odebraniu i zaprotokółowaniu stanowiska stron, musi zapaść decyzja o jego uwzględnieniu lub o odmowie uwzględnienia. Forma tej decyzji (zarządzenie albo postanowienie) nie jest określona w art. 453 § 2 k.p.k. Kierując się art. 93 § 2 k.p.k., należy przyjąć, że jeżeli ustawa nie wymaga postanowienia, przewodniczący rozstrzyga wnioski w formie zarządzenia, na które – zgodnie z art. 373 k.p.k. – przysługuje odwołanie do zespołu orzekającego. Przykładowo można wskazać, że wydanie przez zespół orzekający postanowienia jest wymagane w sprawie wyłączenia jawności rozprawy (art. 360 k.p.k.). Natomiast w sytuacji, gdy strona wystąpiła z wnioskiem o uzupełnienie sprawozdania przewodniczącego, to wobec braku odmiennego uregulowania

zarządzenie w tej sprawie wyda przewodniczący.

W art. 453 § 2 k.p.k. ustawodawca przewidział dwa sposoby ujawnienia pisemnych wyjaśnień, oświadczeń i wniosków, to jest odczytanie albo ujawnienie bez odczytania przy zastosowaniu art. 394 k.p.k. W postępowaniu dyscyplinarnym w NIK stosowanie art. 394 § 1 k.p.k. oznacza możliwość uznania za ujawnione bez odczytywania danych dotyczących osoby obwinionego. Należy je jednak odczytać na żądanie obwinionego lub obrońcy. Za ujawnione bez odczytania można też uznać protokoły i dokumenty podlegające odczytaniu na rozprawie odwoławczej. Należy jednak je odczytać, jeżeli wnosi o to strona, która nie miała możliwości zapoznania się z ich treścią. Przepis art. 392 § 2 stosuje się odpowiednio, co oznacza, że przeciw stronie, której zeznania lub wyjaśnienia nie dotyczą, nie stoi na przeszkodzie odczytaniu protokołu. Przebieg tych czynności powinien znaleźć odzwierciedlenie w protokole rozprawy odwoławczej (art. 148 § 1 pkt 2 i 3 k.p.k.). O uznaniu pisemnych wyjaśnień, oświadczeń i wniosków za ujawnione decyduje OKD w formie postanowienia³².

Postępowanie dowodowe

Po nowelizacji k.p.k. z dniem 1 lipca 2015 r.³³, OKD, w każdym wypadku gdy uzna potrzebę uzupełnienia przewodu

³¹ Por. T. Grzegorzczak, J. Tylman, op.cit., s. 373.

³² Por. L. Paprzycki: *Komentarz aktualizowany do art. 394 Kodeksu postępowania karnego*, opubl. w bazie LEX. Odmienny pogląd prezentuje D. Świecki, według którego przepis art. 394 k.p.k. nie wskazuje, jaki organ procesowy powinien podjąć decyzję. Stąd też wchodzi w grę art. 93 § 2 k.p.k., uprawniający przewodniczącego do wydawania zarządzeń – por. D. Świecki, op.cit., s. 96-97.

³³ Ustawa z 27.09.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247, ze zm.).

dyscyplinarnego, z urzędu powinna przeprowadzić określone dowody na rozprawie odwoławczej. Zmiany te nie zostały uchylone na mocy ustawy z 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw³⁴. Wprowadzone rozwiązanie powoduje, że uchylanie orzeczeń do ponownego rozpoznania może nastąpić wówczas, gdy przepisy k.p.k. nie pozwalają na wydanie orzeczenia reformatoryjnego. Uchylenie art. 452 § 1 k.p.k. i zniesienie zakazu prowadzenia postępowania dowodowego co do istoty sprawy w postępowaniu odwoławczym powoduje, że podczas odwoławczego przewodu dyscyplinarnego będzie prowadzone postępowanie dowodowe, jeśli tylko przyczyni się to do przyspieszenia postępowania (rozumianego całościowo, a nie etapowo)³⁵.

Przeprowadzenie dowodu, zgodnie z art. 167 k.p.k., może nastąpić na wniosek stron lub z urzędu. Przepisy k.p.k. nie wprowadzają terminu o charakterze prekluzyjnym składania wniosków dowodowych. Tym samym wniosek dowodowy może zostać zgłoszony również w postępowaniu odwoławczym. Przepis art. 167 k.p.k. nakłada więc na zespół orzekający obowiązek rozpoznania wniosków dowodowych³⁶.

Rozstrzygnięcie w przedmiocie wniosku dowodowego lub dopuszczenia dowodu z urzędu powinno zapadać, w miarę

możliwości, na posiedzeniu przed rozprawą odwoławczą. W razie bowiem dopuszczenia dowodu będzie on mógł być przeprowadzony podczas rozprawy w pierwszym terminie. Natomiast podjęcie decyzji w tym przedmiocie na rozprawie odwoławczej nastąpi wówczas, gdy kwestia taka zostanie podniesiona z urzędu lub na wniosek złożony bezpośrednio przed rozprawą lub podczas jej przebiegu.

O dopuszczeniu dowodu rozstrzyga przewodniczący – w formie zarządzenia albo zespół orzekający – w formie postanowienia. Stosownie do art. 352 w zw. z art. 368 k.p.k., przewodniczący jest właściwy w razie zgłoszenia wniosku przez stronę w sytuacji, gdy przeprowadzeniu dowodu nie sprzeciwiła się inna strona³⁷. Jeżeli jednak strony nie są zgodne co do potrzeby przeprowadzenia dowodu albo nie zgłosiły wniosku dowodowego, a okoliczności wskazują, że dany dowód należałoby przeprowadzić z urzędu, decyzję procesową w tej sprawie podejmuje zespół orzekający. Dopuszczenie dowodu nie wymaga uzasadnienia (art. 98 § 3 k.p.k.).

W przepisach k.p.k. zostały przewidziane ograniczenia prowadzenia postępowania dowodowego w postępowaniu odwoławczym. Podstawowe ograniczenie wynika z zakresu kontroli odwoławczej orzeczenia i związania granicami zaskarżenia i zarzutami podniesionymi w środku odwoławczym. Dowodami, które mogą

³⁴ Dz. U. poz. 437.

³⁵ *Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw*, Sejm RP VII kadencji, druk nr 870.

³⁶ Por. wyrok SN z 27.11.2001, sygn. akt III KKN 283/01, LEX nr 51601.

³⁷ Zob. jednak art. 194 k.p.k., według którego o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego wydaje się postanowienie, co oznacza, że decyzję procesową w tej sprawie podejmuje zespół orzekający.

zostać dopuszczone, a następnie przeprowadzone przez zespół orzekający, są tylko te, które mogą służyć do weryfikacji zasadności środka odwoławczego i zarzutów w nim postawionych. Każdy więc pozostały wniosek dowodowy dotyczący kwestii nieobjętej zakresem kontroli odwoławczej musi zostać oddalony na podstawie art. 170 § 1 pkt 2 k.p.k.³⁸. Zatem przed dopuszczeniem dowodu zespół orzekający powinien najpierw dokonać jego uprzedniej oceny, aby stwierdzić, czy zasadne jest przeprowadzenie dowodu.

Stosownie do art. 170 § 1 k.p.k., oddala się wniosek dowodowy, jeżeli:

- 1) przeprowadzenie dowodu jest niedopuszczalne,
- 2) okoliczność, która ma być udowodniona, nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy albo jest już udowodniona zgodnie z twierdzeniem wnioskodawcy,
- 3) dowód jest nieprzydatny do stwierdzenia danej okoliczności,
- 4) dowodu nie da się przeprowadzić,
- 5) wniosek dowodowy w sposób oczywisty zmierza do przedłużenia postępowania³⁹.

Następnie, jeżeli nie ma podstaw do oddalenia wniosku dowodowego

z powyższych przyczyn, należy dokonać oceny dopuszczalności przeprowadzenia dowodu w instancji odwoławczej – na podstawie art. 452 § 2 k.p.k. Z przepisu tego wynika, że oddalenie wniosku dowodowego może nastąpić jedynie wówczas, gdy przeprowadzenie dowodu byłoby niecelowe z przyczyn określonych w art. 437 § 2 zdanie drugie, to jest w wypadkach wskazanych w art. 439 § 1 k.p.k. (wystąpienie bezwzględnej przyczyny odwoławczej), art. 454 k.p.k. (niedopuszczalność ukarania obwinionego uniewinnionego w pierwszej instancji lub co do którego umorzono postępowanie) lub jeżeli jest konieczne przeprowadzenie na nowo dowodu w całości⁴⁰.

Jak stanowi art. 170 § 3 k.p.k. wynika, że zespół orzekający oddala wniosek dowodowy postanowieniem, które musi zawierać uzasadnienie (art. 98 § 1 k.p.k.). Decyzja zespołu orzekającego o dopuszczeniu lub oddaleniu wniosku dowodowego wydana w formie postanowienia nie podlega zaskarżeniu (art. 426 § 1 k.p.k.)⁴¹. W sytuacji gdy strona cofnie wniosek dowodowy przed jego rozstrzygnięciem, przewodniczący powinien zarządzeniem pozostawić

³⁸ Por. W. Juchacz: *Kilka uwag na temat postępowania dowodowego przed sądem odwoławczym po zmianach obowiązujących od 1 lipca 2015 r.*, LEX nr 270379/2.

³⁹ Ponadto zespół orzekający może oddalić dowód wobec braku podstaw do przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego, jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy nie wymaga wiadomości specjalnych (art. 193 § 1 k.p.k.) albo stwierdzi, że opinia biegłego jest jasna, nie wymaga uzupełnień i nie zawiera sprzeczności (art. 201 k.p.k.) – por. Por. D. Świecki: *Rozprawa...*, op.cit., s. 135.

⁴⁰ Wystąpienie okoliczności wskazanej w art. 452 § 2 k.p.k. nie uzasadnia odmowy dopuszczenia dowodu na podstawie art. 170 § 1 pkt 1 k.p.k. z powodu niedopuszczalności przeprowadzenia dowodu. Niedopuszczalność przeprowadzenia dowodu jest związana z zakazami dowodzenia określonej tezy dowodowej i zakazami dowodowymi, dotyczącymi określonego źródła dowodowego lub określonego środka dowodowego – por. D. Świecki: *Rozprawa...*, op.cit., s. 134, L. Paprzycki: *Komentarz aktualizowany do art. 170 Kodeksu postępowania karnego*, opubl. w bazie LEX.

⁴¹ Podobnie jak zarządzenie przewodniczącego o dopuszczeniu dowodu (art. 459 § 1 i art. 466 § 1 k.p.k.).

go bez rozpoznania⁴². Zespół orzekający nie jest jednak związany oświadczeniem o cofnięciu wniosku i może dowód przeprowadzić z urzędu, wydając w tej sprawie postanowienie⁴³.

Z art. 452 § 2 k.p.k. wynika nakaz oddalenia przez OKD wniosku dowodowego, jeżeli przeprowadzenie dowodu w postępowaniu odwoławczym byłoby niecelowe z przyczyn określonych w art. 437 § 2 zdanie drugie k.p.k. Należy jednak zauważyć, że wydanie postanowienia o oddaleniu wniosku dowodowego na podstawie art. 452 § 2 k.p.k. przesądzałoby, już w trakcie przewodu dyscyplinarnego, że zapadnie orzeczenie o uchyleniu orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania. Tymczasem orzeczenie powinno zapadać po przeprowadzeniu przewodu dyscyplinarnego, w wyniku narady i głosowania członków zespołu orzekającego (art. 408 i art. 412 k.p.k.). Wydaje się więc, że OKD nie może wydać postanowienia o oddaleniu wniosku dowodowego z powołaniem się na przesłankę z art. 452 § 2 k.p.k. Przewodniczący powinien poinformować strony, że decyzja w sprawie wniosku dowodowego zostanie podjęta podczas narady nad orzeczeniem⁴⁴. Tym samym dopiero treść orzeczenia OKD o uchyleniu zaskarżonego orzeczenia i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania będzie rozstrzygnięciem tego wniosku, chyba że zespół orzekający uzna, iż należy wznowić przewód dyscyplinarny (art. 409 k.p.k.) i dopuścić zgłoszony dowód.

Przeprowadzenie wszystkich niezbędnych dowodów powinno prowadzić do zakończenia przewodu sądowego. Zgodnie więc z art. 405 k.p.k., po przeprowadzeniu dowodów dopuszczonych w sprawie przewodniczący powinien zapytać strony, czy wnoszą o uzupełnienie postępowania dowodowego i w razie odpowiedzi przeczącej zamknąć przewód dyscyplinarny. Wydanie tego zarządzenia powinno nastąpić w formie ustnej przez stwierdzenie: „zamykam przewód dyscyplinarny”.

Głosy końcowe

Głosy stron stanowią końcowy etap rozprawy odwoławczej poprzedzający naradę i głosowanie nad orzeczeniem. Rozpoczyna się on po zamknięciu przewodu dyscyplinarnego i trwa do czasu zakończenia wystąpień stron. Stosownie do art. 453 § 3 k.p.k., przewodniczący udziela głosu uczestnikom postępowania, o których mowa w art. 406 § 1 k.p.k. w kolejności przez siebie ustalonej, przy czym najpierw udziela głosu skarżącemu. Obwinionemu i jego obrońcy nie można odmówić zabrania głosu po przemówieniach innych uczestników postępowania.

Prawo uczestników postępowania do zabrania głosu w ramach przemówień końcowych wynika z ustawy i nie jest uzależnione od decyzji przewodniczącego. W ten sposób kodeks realizuje zasadę równości stron, dając im równe szanse przedstawienia swoich argumentów przed OKD⁴⁵.

⁴² Por. *Komentarz...*, pod red. P. Hofmańskiego, t. I, wyd. 2, s. 697.

⁴³ Por. postanowienie SN z 25.03.2003, sygn. akt III KKN 113/01, LEX nr 77026.

⁴⁴ Por. D. Świecki, *op.cit.*, s. 137.

⁴⁵ Por. M. Wąsek-Wiaderek: *Zasada równości stron w polskim procesie karnym w perspektywie prawnoporównawczej*, Kraków 2003, s. 373.

W postępowaniu odwoławczym przemówienia uczestników postępowania koncentrują się z reguły na zarzutach zgłoszonych w apelacji. Celem tej instytucji jest umożliwienie uczestnikom postępowania prezentacji własnego stanowiska odnośnie do zaskarżonego orzeczenia, popieranie własnego odwołania lub ustosunkowanie się do odwołania wniesionego przez inną stronę i sformułowanie wniosków wynikających z rozpoznania wniesionych odwołań⁴⁶. Głosy końcowe na rozprawie odwoławczej stanowią finalne wypowiedzi, których adresatem jest głównie Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna, a także pozostali uczestnicy postępowania.

Biorąc pod uwagę, że nie wszystkie kwestie związane z głosami końcowymi na rozprawie odwoławczej zostały unormowane w art. 453 § 3 k.p.k., zastosowanie znajdzie również art. 406 k.p.k. Przepis art. 406 § 1 k.p.k. stanowi, że po zamknięciu przewodu sądowego przewodniczący udziela głosu stronom, ich przedstawicielom oraz przedstawicielowi społecznemu. Głos zabierają w następującej kolejności: oskarżyciel publiczny, oskarżyciel posiłkowy, oskarżyciel prywatny, przedstawiciel społeczny, obrońca oskarżonego i oskarżony. Przedstawiciele procesowi stron zabierają głos przed stronami. Warto zauważyć, że w postępowaniu dyscyplinarnym może brać udział w charakterze przedstawiciela społecznego przedstawiciel związku zawodowego pracowników NIK. Będzie on mógł zabrać głos po zamknięciu przewodu dyscyplinarnego w drugiej instancji.

W art. 453 § 3 k.p.k. nie uregulowano prawa do tak zwanej repliki. Z art. 406 § 2 k.p.k. wynika natomiast, że jeżeli rzecznik dyscyplinarny ponownie zabiera głos, należy również udzielić głosu obrońcy i obwinionemu. Przepis art. 406 § 2 k.p.k. gwarantuje stronom prawo do jednej repliki po ostatnim głosie obwinionego. Nie wyklucza natomiast kilku replik, jednak jest to uzależnione od zgody przewodniczącego, z tym że obwinionemu i jego obrońcy przysługuje zawsze prawo odpowiedzi na replikę⁴⁷.

Przepis art. 453 § 3 k.p.k. wprowadza zasadę, że przewodniczący najpierw udziela głosu skarżącemu, a dopiero potem pozostałym uczestnikom postępowania w kolejności przez siebie ustalonej. Przez skarżącego należy rozumieć stronę skarżącą. Jeśli strona jest reprezentowana przez obrońcę lub pełnomocnika – chociażby sama wniosła odwołanie – to przedstawiciel procesowy zabiera głos przed nią (art. 406 § 1 zdanie trzecie k.p.k. w zw. z art. 458 k.p.k.). Jeżeli zaś odwołanie złożył przedstawiciel procesowy, to występuje pierwszy, a po nim strona, którą reprezentuje. Uczestnicy postępowania nieskarżący zabierają głos w kolejności ustalonej przez przewodniczącego (art. 453 § 3 *in principio* k.p.k.), a jeżeli mają przedstawicieli procesowych, to przemawiają oni przed stronami (art. 406 § 1 zdanie trzecie k.p.k. w zw. z art. 458 k.p.k.).

Jeżeli odwołanie wniosła więcej niż jedna strona, to o kolejności zabrania głosu decyduje też przewodniczący, kierując się zasadą, że najpierw głosu należy udzielić

⁴⁶ T. Grzegorzczak, J. Tylman: *Polskie...*, op.cit., s. 822.

⁴⁷ Por. D. Świecki, op.cit., s. 113 i cyt. tam literatura.

tej stronie, której odwołanie jest „najdalej idące”⁴⁸. O tym, które odwołanie jest „najdalej idące”, decyduje w kolejności:

- 1) zakres zaskarżenia (pierwszeństwo ma odwołanie, w którym orzeczenie zostało zaskarżone w całości nad odwołaniem, w którym kwestionowane jest tylko rozstrzygnięcie o karze);
- 2) podniesione zarzuty (pierwszeństwo wypowiedzi przysługuje stronie, która zarzuca istnienie bezwzględnych przyczyn odwoławczych; strona, która podnosi występowanie względnych przyczyn odwoławczych będzie mogła zabrać głos w dalszej kolejności);
- 3) wnioski odwoławcze (jeśli jeden skarżący wnosił o uniewinnienie, a inny o uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, to dalej idący jest wniosek o uniewinnienie).

Podczas przemówień końcowych uczestnicy postępowania powinni mieć możliwość swobodnego wypowiedzenia się w ramach udzielonego głosu, przy czym nie mają obowiązku wygłaszania mowy końcowej. Ustawodawca nie wprowadza też żadnych ograniczeń co do czasu trwania wystąpienia. Czas przemówienia powinien jednak pozostawać w rozsądnej proporcji do materiału dowodowego i prawnego sprawy⁴⁹. Przewodniczący, w ramach uprawnień związanych z kierowaniem rozprawą (art. 366 § 1 k.p.k.), ma prawo do zwrócenia przemawiającemu uwagi, że

jego wystąpienie nie jest związane z zakresem rozpoznawanej sprawy⁵⁰. Natomiast nie powinno mieć miejsca przerywanie przemówienia lub okazywanie zniecierpliwienia przez członków zespołu orzekającego⁵¹.

Głosy końcowe powinny zostać zaprotokółowane, stosownie do art. 143 § 1 pkt 11 k.p.k. Wydaje się, że co do zasady w protokole rozprawy odwoławczej można zamieścić tylko zapis odnoszący się do stanowiska stron w przedmiocie odwołania oraz rodzaju wnioskowanego rozstrzygnięcia OKD. Jedynie w razie zgłoszenia na tym etapie nowych zarzutów, wniosków odwoławczych lub innych wniosków, powinny one zostać zaprotokółowane, a zespół orzekający, najpóźniej w toku narady, powinien rozstrzygnąć, czy nie występuje konieczność wznowienia przewodu dyscyplinarnego (art. 409 k.p.k.).

Głosy końcowe stanowią końcowy fragment rozprawy odwoławczej i słuszny wydaje się postulat, by zamknięcie tego etapu rozprawy nastąpiło przez wydanie porządkowego zarządzenia przez przewodniczącego (np. „zespół orzekający Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej udaje się na naradę”)⁵².

Przerwa i odroczenie rozprawy odwoławczej

W toku rozpoznawania sprawy przez OKD mogą wystąpić okoliczności, które spowodują, że rozpoznanie sprawy na jednym

⁴⁸ Por. T. Grzegorzczak, J. Tylman, op. cit. s. 822.

⁴⁹ Por. J. Grajewski, L.K. Paprzycki, M. Płachta, op.cit., t. I, s. 1022.

⁵⁰ Por. J. Grajewski, L.K. Paprzycki, M. Płachta, op.cit., t. I, s. 1022-1023.

⁵¹ Por. J. Grajewski: *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2001, s. 204.

⁵² Por. S. Kalinowski, op.cit., s. 338-339.

posiedzeniu nie będzie możliwe. Rozprawa odwoławcza będzie wówczas przerwana lub odroczone. Może to nastąpić w każdej fazie rozprawy odwoławczej, nie tylko w trakcie przewodu dyscyplinarnego⁵³.

Przerwa oraz odroczenie rozprawy odwoławczej nie są unormowane ani w ustawie o NIK, ani w przepisach k.p.k. dotyczących postępowania odwoławczego. Tym samym przez art. 458 k.p.k. odpowiednio zastosowanie będą miały przepisy normujące przerwę i odroczenie rozprawy głównej.

Regulujące przerwę w rozprawie i odroczenie przepisy art. 401 i n. k.p.k. będą coraz częściej stosowane na rozprawie odwoławczej z uwagi na uchylenie z dniem 1 lipca 2015 r. art. 452 § 1 k.p.k. i zniesienie jako zasady zakazu prowadzenia postępowania dowodowego co do istoty sprawy w postępowaniu odwoławczym. Stosownie do art. 452 § 2 k.p.k., zespół orzekający w każdym wypadku gdy uzna to za konieczne i nie będzie się to sprzeciwiało omówionym wyżej ograniczeniom dowodowym, powinien przeprowadzić postępowanie dowodowe i wydać orzeczenie reformatoryjne.

Powyższe oznacza, że stosownie do art. 401 § 1 oraz art. 404 § 1 k.p.k., przewodniczący może przerwać albo odroczyć rozprawę odwoławczą w celu

przygotowania przez strony wniosków dowodowych lub sprowadzenia dowodu albo dla wypoczynku lub z innej ważnej przyczyny.

Z art. 401 § 2 k.p.k. wynika, że każdorazowa przerwa w rozprawie może trwać nie dłużej niż 35 dni. Odroczenie rozprawy odwoławczej może nastąpić tylko wtedy, gdy zarządzenie przerwy nie byłoby wystarczające (art. 404 § 1 k.p.k.). Ustawodawca, posługując się zwrotem „tylko wtedy”, wskazuje, że w pierwszej kolejności powinna być rozważona możliwość zarządzenia przerwy, a dopiero gdy nie byłoby to wystarczające, należy odroczyć rozprawę⁵⁴. Czas trwania stanowi istotną różnicę pomiędzy przerwą a odroczeniem rozprawy, jednak najważniejsza różnica sprowadza się do tego, że, co do zasady, przerwana rozprawę prowadzi się po przerwie w dalszym ciągu, a rozprawę odroczoną od początku (art. 401 § 2 i art. 404 § 2 k.p.k.). W obu wypadkach ustawodawca przewidział wyjątki. Rozprawę przerwana prowadzi się po przerwie od początku, jeżeli skład zespołu orzekającego uległ zmianie albo zespół orzekający uzna to za konieczne. Zespół orzekający może wyjątkowo prowadzić rozprawę odroczoną w dalszym ciągu, chyba że jego skład uległ zmianie⁵⁵. Należy również zauważyć, że

⁵³ W szczególności należy dopuścić możliwość zarządzenia przerwy w rozprawie odwoławczej przed wystąpieniami stron – por. H. Kempisty: *Metodyka pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 1986, s. 153.

⁵⁴ Por. J. Grajewski, L.K. Paprzycki: *Kodeks postępowania karnego z komentarzem*, Sopot 2000, s. 575.

⁵⁵ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 10.07.2014 r., sygn. akt II AKa 229/13, LEX nr 1537364, według którego jeżeli przeprowadzone wcześniej dowody nie były liczne i nietrudno zapamiętać ich treść, a ponadto istotne dowody mają być przeprowadzone także po odroczeniu, to dalsze prowadzenie rozprawy nie może, w większości tego rodzaju wypadków, zagrażać czyjemukolwiek interesowi procesowemu i umożliwiała osiągnięcie celów postępowania.

decyzję procesową w sprawie przerwy podejmuje przewodniczący w formie zarządzenia, natomiast odroczenie rozprawy wymaga wydania postanowienia przez zespół orzekający⁵⁶. Różnice pomiędzy przerwą a odroczeniem rozprawy nie występują w odniesieniu do powodów (przesłanek)⁵⁷. W razie konieczności odroczenia rozprawy odwoławczej należy postulować, by – tak jak przy przerwie – oznaczony był od razu czas i miejsce następnej rozprawy, chyba że z uwagi na przyczynę odroczenia nie jest to możliwe.

Rozprawa odwoławcza stanowi główną część postępowania odwoławczego, gdyż w jej trakcie następuje merytoryczna kontrola zaskarżonego orzeczenia wydanego przez Komisję Dyscyplinarną. Specyfika przyjętego przez ustawodawcę złożonego sposobu regulacji postępowania odwoławczego w postępowaniu dyscyplinarnym w NIK sprawia, że osoby orzekające w OKD lub podmioty kwalifikowane

występujące przed OKD powinny legitymować się nie tylko znajomością przepisów rozdziału 4a ustawy o NIK i przepisów działu IX Kodeksu postępowania karnego pt. „Postępowanie odwoławcze”, ale również przepisów k.p.k. o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Należy w szczególności mieć na uwadze przepisy przejściowe ustawy z 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw oraz ustawy z 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Ważne jest również aktualizowanie wiedzy na podstawie orzecznictwa sądów uwzględniającego istotne zmiany procedury karnej dokonane z dniem 1 lipca 2015 r. i 15 kwietnia 2016 r.

RAFAŁ PADRAK,
Delegatura NIK w Lublinie

Słowa kluczowe: postępowanie dyscyplinarne, rozprawa odwoławcza, odpowiedzialność dyscyplinarna, Najwyższa Izba Kontroli, mianowany kontroler

Key words: disciplinary proceedings, appeal procedure, adjudicating trial, Supreme Audit Office, senior auditors

⁵⁶ Ponadto zespół orzekający w formie postanowienia decyduje o konieczności prowadzenia rozprawy po przerwie od początku oraz o (wyjątkowym) prowadzeniu rozprawy odroczonej od początku.

⁵⁷ Por. J. Grajewski, L.K. Paprzycki, *op.cit.*, s. 575; T. Grzegorzczak: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 3, Kraków 2003, s. 1034.